

1 Johdanto

Tämä tutkimus kuvaa velkajärjestelyasioita tuomioistuimissa. Siinä esitellään velkajärjestelyn saaneiden velallisten taustaa, taloudellista tilannetta ja maksuohjelmia.

Tutkimus perustuu tietoihin 565 velkajärjestelyasiasta. Se kuvaa myönnettyjä velkajärjestelyjä, mutta ei hylättyjä tapauksia. Raportoitavat tiedot on koottu velkajärjestelyhakemuksista ja maksuohjelmista.

Tutkimusaineisto on kerätty kaikista Suomen käräjäoikeuksista vuoden 2005 lopulla (Liite 1). Tapausten määrä on suhteutettu edeltävän vuoden maksuohjelmien määrään. Vuonna 2004 käräjäoikeudet vahvistivat yhteensä noin 4 000 maksuohjelmaa¹. Määrä pysyi samalla tasolla vuonna 2005.

Tuomioistuihin saapui vuonna 2005 lähes 4 300 velkajärjestelyhakemusta. Määrä on vähentynyt alle kolmannekseen 1990-luvun lamavuosista. Vuosina 2003–2005 velkajärjestelyhakemuksia saapui tuomioistuihin kuitenkin enemmän kuin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Vuonna 2006 uusien velkajärjestelyhakemusten määrä väheni 3 700:aan.

Tässä tutkimuksessa raportoidaan ensin tietoja velkajärjestelyn saaneiden henkilöiden taustasta ja järjestelyn hakemisesta. Sitten kuvataan velallisten taloudellista asemaa. Tältä osin tarkastelu koskee velkaantumista, varallisuutta ja maksukykyä. Sen jälkeen esitellään velallisille vahvistettujen maksuohjelmien sisältöä. Lisäksi arvioidaan velkajärjestelyjen tärkeimpiä muutoksia 1990-luvulta 2000-luvulle. Lopuksi on tiivistelmä tutkimustuloksista ja johtopäätöksiä.

Vastaavanlaisia tietoja on julkaistu edellisen kerran 1990-luvulla. Sen jälkeen velkajärjestelylakia (57/1993) on muutettu vuonna 2003 (1273/2002), jolloin järjestelyyn pääsy helpottui.

Tämä tutkimusraportti on yleiskatsaus velkajärjestelyn saaneiden velallisten asemaan ja maksuohjelmiin. Samasta tutkimusaineistosta julkaistaan myöhemmin tätä esitystä täydentäviä tietoja esimerkiksi yritystoimintaan kytkeytyvistä velkajärjestelyistä. Niin ikään tilastotietoja velkajärjestelyistä raportoidaan erikseen.

¹ Tiedot velkajärjestelyasioiden määrästä perustuvat tuomioistuinten asianhallintajärjestelmään (Velkajärjestelytilastot 1993–2006).

2 Velkajärjestelyjen tausta

2.1 Velallisten ominaispiirteitä

Velkajärjestelyyn hyväksytyjen velallisten tilanteesta saadaan alustava yleiskuva vertaamalla heitä aikuisväestöön. Näin voidaan arvioida sitä, mihin väestöryhmiin kuuluvat henkilöt joutuvat tavallista herkemmin velkajärjestelyyn. Kuvio 1 kuvaa velkajärjestelyn saaneiden henkilöiden ja aikuisväestön rakennetta eräiden taustatietojen mukaan.²

Sukupuolen mukaan niukka enemmistö velkajärjestelyn saaneista velallisista on miehiä. Täysi-ikäisestä väestöstä taas naisten osuus kohoaa vähän yli puoleen. Näin ollen miehet ovat hieman yliedustettuina velkajärjestelyn saaneiden henkilöiden joukossa.

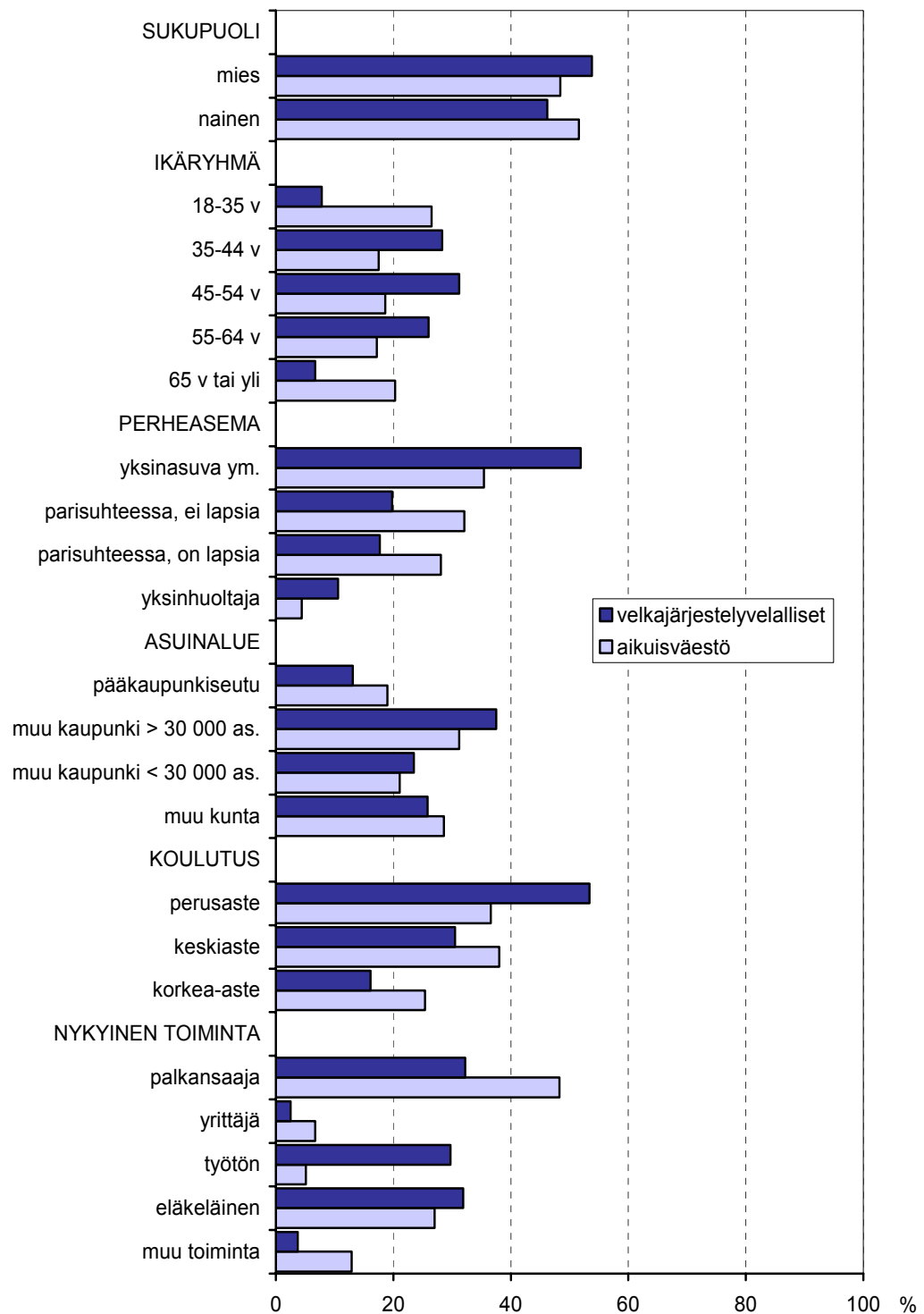
Velallisten keski-ikä on 49 vuotta³. Ikäjakauma ulottuu 19 vuodesta 91 vuoteen. Velallisista 85 prosenttia on iältään 35–64 vuotta. Aikuisväestöön verrattuna velkajärjestelyt ovat yleisimpiä keski-ikäisillä sekä harvinaisimpia nuorilla ja iäkkäillä.

Perheaseman mukaan velallisista yli puolet asuu yksin. Parisuhteessa ilman alaikäisiä lapsia elävät henkilöt muodostavat seuraavaksi suurimman ryhmän viidennekseen kohoavalla osuudellaan. Lähes yhtä suuri osa velallisista on parisuhteessa ja perheellä on alaikäisiä lapsia. Noin joka kymmenes velallinen on yksinhuoltaja. Täysi-ikäiseen väestöön verrattuna velkajärjestelyssä on suhteellisesti enemmän yksinasuvia ja yksinhuoltajia. Parisuhteessa eläviä henkilöitä on puolestaan vähemmän kuin vertailuryhmässä.

Asuinalueen mukaan lähes neljä velallista kymmenestä asuu yli 30 000 asukkaan kaupungissa pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Noin neljännes velallisista elää maaseutukunnissa ja lähes yhtä suuri osa alle 30 000 asukkaan kaupungeissa pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Joka kahdeksas velallinen on pääkaupunkiseudulta. Velkajärjestelyssä on aikuisväestöön verrattuna suhteellisesti enemmän suurissa kaupungeissa pääkaupungin ulkopuolella asuvia henkilöitä ja vähemmän pääkaupunkiseudun asukkaita.

² Väestön sukupuolta, ikää ja perheasemaa kuvaavat vertailutiedot kuviossa 1 on laskettu väestö- ja perhetilastoista (Väestö 1-vuotiskäryryhmittäin...2005; Perhetilastot 2005). Asuinalueen tiedot perustuvat kuntien väestöä ja asukasluvua kuvaaviin tilastoihin (Väestö iän...2005; Asukasluvut...2005). Koulutusaste pohjautuu tietoihin tutkinnon suorittaneesta väestöstä (Väestö koulutusasteen mukaan 2005). Tiedot nykyisestä toiminnasta on laskettu väestö- ja työvoimatilastoista (Palkansaaajat ja yrittäjät 2005; Työvoima...2005). Kaikki tiedot ovat vuodelta 2005. Ne kuvaavat joko 15 vuotta täyttäneitä (koulutus, toiminta) tai täysi-ikäistä väestöä (muut tiedot).

³ Keskilukuna on käytetty tässä yhteydessä mediaania. Näin on myös tuonnempana raportissa, ellei toisin mainita.



Kuvio 1 Velkajärjestelyn saaneet henkilöt ja aikuisväestö eräiden taustatietojen mukaan, %

Velallisista yli puolella on ainoastaan perusasteen koulutus⁴. Keskiasteen koulutuksen on saanut lähes joka kolmas. Tätä korkeammin koulutettuja on kuudesosa velallisista. Heikoimmin koulutetut ovat velkajärjestelyssä yliedustettuina verrattuna heidän osuuteensa 15 vuotta täyttäneestä väestöstä. Puolestaan korkeammin koulutettujen osuus jää pienemmäksi kuin vertailuryhmässä.

Nykyisellä toiminnalla tarkoitetaan pääasiallista toimintaa velkajärjestelyn hakemisen aikoihin. Palkansaajat, työttömät ja eläkeläiset kattavat melko samanlaisin osuuksin selvästi yli 90 prosenttia velkajärjestelyistä. Loppuosa velallisista koostuu yrittäjistä sekä muista kuin edellä mainituista työelämän ulkopuolisista ryhmistä.⁵

Työttömät ovat velkajärjestelyssä huomattavasti yliedustettuina suhteessa 15 vuotta täyttäneeseen väestöön. Puolestaan palkansaajia, yrittäjiä ja muuta toimintaa harjoittavia henkilöitä on suhteellisesti vähemmän kuin vertailuryhmässä.

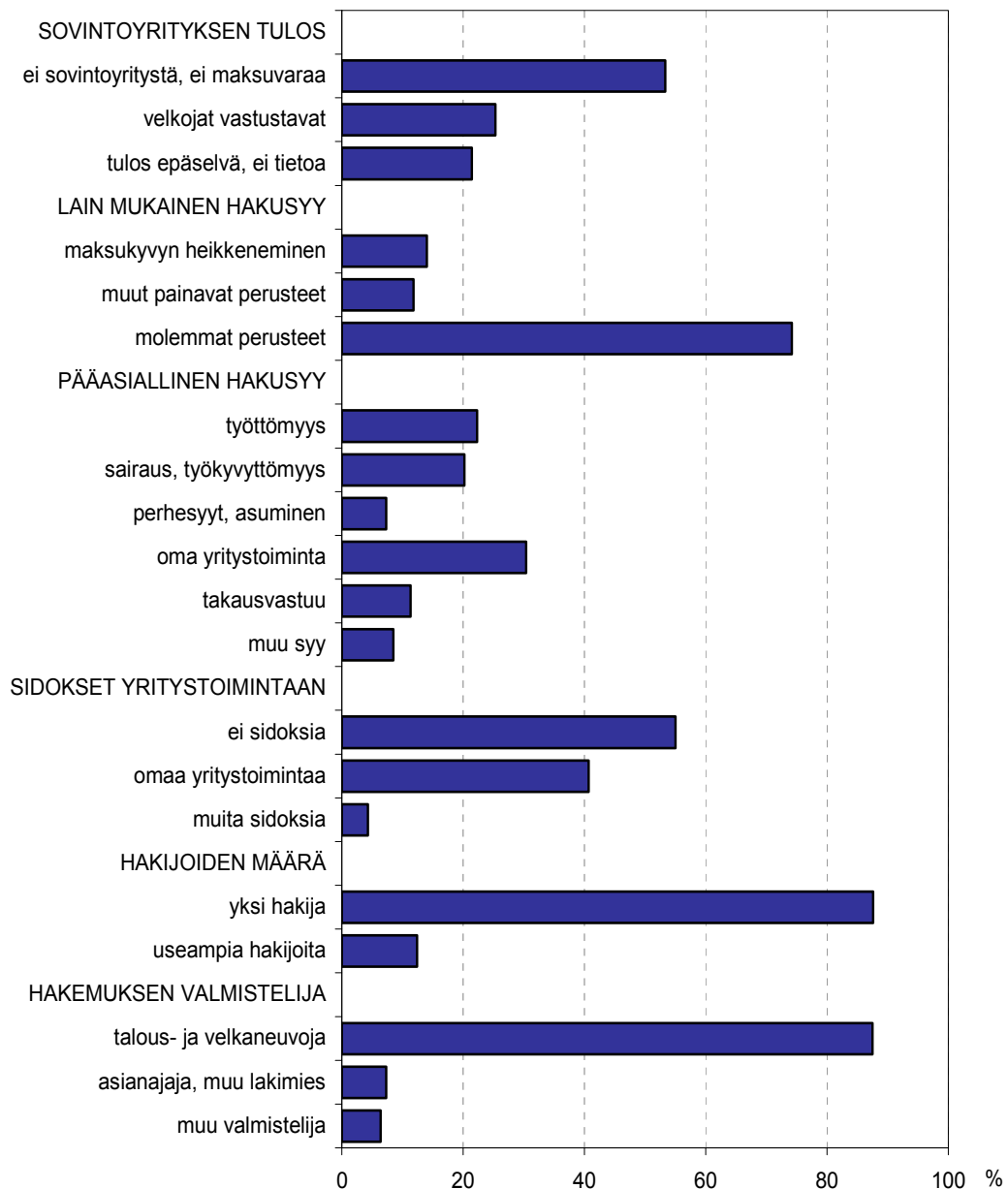
2.2 Velkajärjestelyn hakeminen

Velkajärjestelyasiakirjoissa on monenlaista tietoa järjestelyn hakemisesta ja velkaongelmien taustasta. Kuvio 2 sisältää tietoja velkajärjestelyä edeltävistä sovintoneuvotteluista, järjestelyn hakemisen syistä, velallisten yrityssidoksista, hakijoiden määrästä ja hakemusten valmistelijoista.

Velkajärjestelyä on mahdollista hakea vasta sen jälkeen, kun velallinen on yrittänyt saada aikaan sovintoratkaisua velkojiensa kanssa. Kuvion 2 mukaan useammassa kuin joka toisessa tapauksessa sovintoa ei ole edes yritetty. Tähän on ollut syynä yleensä velallisen heikko maksukyky. Velkojat ovat hylänneet neljänneksen sovintoesityksistä. Näissä tapauksissa sovinto on kaatunut useimmiten yhden velkojan vastustukseen. Käytännössä kaikilta velkojilta ei ole tarvetta tiedustella asiasta, jos yksi velkoja on jo vastannut kieltävästi. Joka viidennessä tapauksessa sovintoyrityksen tulos ei ole selvinnyt asiakirjoista.

⁴ Velkajärjestelyn saaneiden velallisten koulutusastetta kuvaavat prosenttiosuudet on laskettu niistä tapauksista, joissa koulutusaste on ollut tiedossa. Tämä tieto puuttui noin joka seitsemännessä tapauksessa.

⁵ Viimeisenä mainittuihin velallisiin kuuluu opiskelijoita sekä pitkällä sairauslomalla tai äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaalla olevia henkilöitä.



Kuvio 2 Velkajärjestelyn saaneet henkilöt järjestelyn hakemista kuvaavien tietojen mukaan, %

Sovintoneuvottelujen lisäksi kuvio 2 kuvaa velkajärjestelyn hakemista useammalla tavalla. Ensinnäkin siinä on tieto lakiin perustuvista velkajärjestelyn hakemisen syistä. Tämä tarkoittaa sitä, onko velallinen ilmoittanut syyksi maksukykyä heikentäneen sosiaalisen suoritusasteen, muun painavan perusteen vai nämä molemmat.

Sosiaalisella suoritusasteella tarkoitetaan taloudenpitoon vaikuttavaa yllättävää muutosta velallisen elinoloissa. Niitä ovat esimerkiksi työttömyys, sairaus, työkyvyttömyys tai perhe-elämän vaikeudet. Muulla painavalla pe-

rusteella ymmärretään sitä, että velat voivat olla maksukykyyn nähden liian suuret myös ilman tällaisia muutoksia.

Lähes kolme neljäsosaa velallisista on vedonnut hakemuksessaan näihin molempiin lainkohtiin. Loput velalliset ovat maininneet vain jommankumman perusteen. Maksukykyä heikentäneet sosiaaliset suoritusesteet ovat olleet vähän yleisempi syy hakea velkajärjestelyä kuin muut painavat perusteet.

Kuviossa 2 on tietoa myös velkajärjestelyn hakemisen pääasiallisesta syystä. Asiaa on tutkittu asiakirjojen perusteella arvioimalla rinnakkain velallisen ilmoittamia perusteita ja hakemuksen velkaluettelon tietoja. Velkatiedoista erityisesti velkojen rakenne on vaikuttanut arviointiin.

Omasta yritystoiminnasta johtuvat velat on tulkittu tärkeimmäksi velkajärjestelyn hakuperusteeksi 30 prosentissa tapauksista. Työttömyys on seuraavaksi yleisin hakusyy yli viidenneksen osuudella. Sairaus- ja työkyvyttömyys kattavat yhdessä lähes yhtä suuren osuuden. Takausvastuu on keskeisin syy velkajärjestelyn hakemiseen noin joka kymmenennessä tapauksessa. Perheolojen tai asumisen muutosten sekä muiden hakusyyiden osuudet jäävät vieläkin pienemmiksi.

Muiden syiden ryhmään kuuluvissa tapauksissa velkajärjestelyn tärkeintä hakusyytä on ollut yleensä vaikeaa arvioida. Jos tämä luokka jätetään pois laskuista, velalliset jakaantuvat melko tasapuolisesti kahteen ryhmään. Niistä ensimmäinen koostuu yritys- ja takausvelkojen vuoksi vaikeuksiin joutuneista henkilöistä. Yleensä näillä velallisilla on huomattavan paljon velkaa. Toisessa ryhmässä ongelmien taustalla ovat puolestaan sosiaaliset suoritusesteet. Tällöin velat koostuvat pääosin muista kuin yritys- ja takausveloista ja etenkin kulutusveloista.

Velallisten sidokset yritystoimintaan ovat kaiken kaikkiaan yleisempiä kuin pääasiallisista hakuperusteista voisi päätellä. Omaa yritystoimintaa joskus ennen velkajärjestelyn hakemista on harjoittanut 41 prosenttia velallista. Lisäksi joillakin velallisilla on ollut sidoksia yritystoimintaan puolisona, takaajana tai kanssavelallisena. Yhteensä 45 prosentilla velallisista on sidoksia yritystoimintaan tai siitä johtuviin velkoihin. Yli puolella velallisista ei siis ole tällaisia sidoksia.

Velkajärjestelyä on mahdollista hakea joko yksin tai yhdessä takaajan tai muun velallisen kanssa. Valtaosa velallisista on hakenut järjestelyä yksin. Vain joka kahdeksas velkajärjestely perustuu yhteishakemukseen. Ne kaikki ovat olleet puolisoitten yhteisiä hakemuksia.

Velkajärjestelyhakemuksista 88 prosenttia on talous- ja velkaneuvojien valmistelemia. Asianajajat ja muut lakimiehet ovat laatineet seitsemän prosenttia hakemuksista. Muita valmistelijoita ovat olleet velalliset itse, muut yksityishenkilöt, yksityiset yritykset, kuluttajaneuvojat ja oikeusaputoimistot.

3 Velallisten taloudellinen tilanne

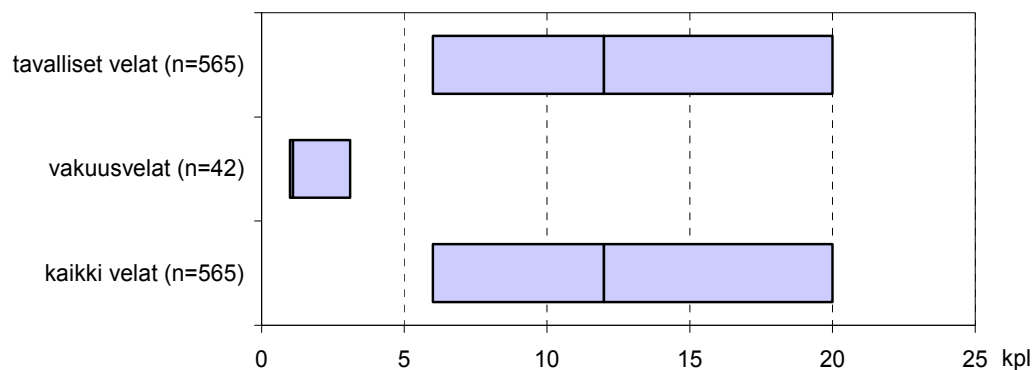
3.1 Velkaantuminen

Velkajärjestelyn saaneet henkilöt ovat runsaasti velkaantuneita. Tämä selviää kuvioista 3 ja 4, joissa kuvataan velkojen lukumäärää ja rahamäärää maksuohjelmissa. Kuvioista näkyvät ensinnäkin velkojen luku- tai rahamäärän mediaaniarvot velallista kohden. Lisäksi kuvioihin sisältyy velallisten jakaumaa kuvaavia kvartiilitietoja.⁶

Tarkastelu koskee yhtäältä kaikkia velkoja sekä toisaalta erikseen vakuusvelkoja ja tavallisia velkoja. Vakuusvelkoja ovat ne velat, joista on vakuutena velallisen asunto tai muuta omaisuutta. Muut velat ovat tavallista velkaa. Niitä ovat esimerkiksi vakuudettomat kulutusluotot, yritysvelat, takausvelat ja kaikki muut velkajärjestelyssä huomioon otettavat velat.

Kuvion 3 mukaan velkajärjestelyn saaneilla velallisilla on keskimäärin 12 velkasuhdetta. Neljänneksellä velallisista on yli 20 velkaa. Enimmillään yhdellä velallisella on peräti 81 velkaa.

Eri velkamuodoista tavalliset velat ovat selvästi yleisempiä kuin vakuusvelat. Tavallista velkaa on kaikilla velallisilla, mutta vakuusvelkaa vain seitsemällä prosentilla. Yhdelläkään velallisella ei siis ole pelkkää vakuusvelkaa.



Kuvio 3 Velkojen lukumäärä velallista kohden velkajärjestelyssä

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvartiilia ja oikea laita yläkvartiilia. Vakuusvelkojen alakvartiili ja mediaani ovat yhtä suuria.

⁶ Näissä ja myöhemmin esitettävissä vastaavanlaisissa kuvioissa ala- ja yläkvartiilit sijoituvat palkkien päihin ja mediaani niiden välille. Palkin sisään jää puolet tapauksista. Alakvartiilin alapuolelle jää neljännes tapauksista, samoin yläkvartiilin yläpuolelle.

Tavallisten velkojen lukumäärän mediaani on 12, mikä on yhtä suuri kuin kaikkien velkasuhteiden vastaava arvo. Niin ikään tavallisten velkojen ja kaikkien velkojen lukumäärän jakaumat kuviossa 3 ovat samanlaiset.

Omaisuuksiaan velan vakuudeksi antaneilla velallisilla on keskimäärin yksi ja enimmillään 12 vakuusvelkaa. Puolella vakuusvelallisista on yhdestä kolmeen vakuusvelkaa. Asunto on velan vakuutena noin neljällä prosentilla ja muuta omaisuutta kolmella prosentilla velallisista.

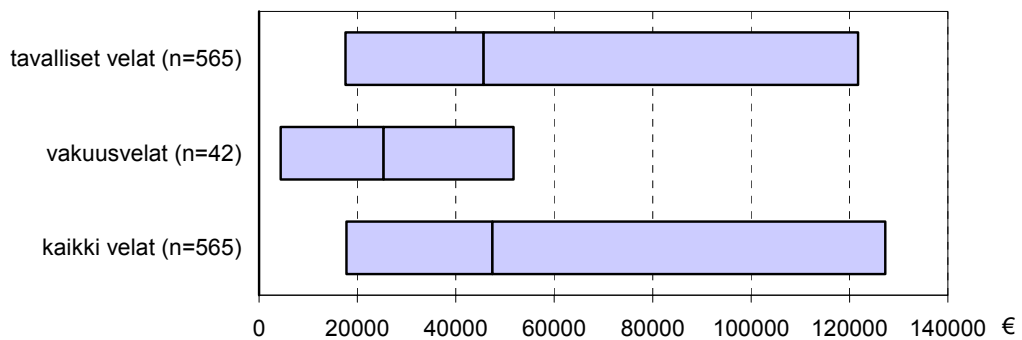
Kuvion 4 mukaan velkajärjestelyn saaneilla velallisilla on velkaa keskimäärin runsaat 47 000 euroa. Enimmillään yhdellä velallisella on velkaa yli 5,4 miljoonaa euroa. Huomattavan suuret velat ovat yleensä peräisin epäonnistuneesta yritystoiminnasta.

Toisaalta moni velallinen on joutunut hakemaan velkajärjestelyä, vaikka velkaa ei ole ollut kovin paljon. Velkojen yhteismäärän alakvartiili jää vajaaseen 18 000 euroon, joten neljänneksellä velallisista on sitä vähemmän velkaa. Pienin velkamäärä on vain 1 000 euroa.

Velkajärjestelyä hakiessaan velallisilla on ollut enemmän tavallista velkaa kuin velkaa, josta on omaisuutta vakuutena. Tavallista velkaa on ollut keskimäärin lähes 46 000 euroa ja vakuusvelkaa runsaat 25 000 euroa. Asuntovakuusvelat ovat olleet keskimäärin 41 000 euroa. Velkojen määrät on laskettu niistä tapauksista, joissa velallisella on ollut näitä velkoja.

Se osa vakuutta vastaan otetusta velasta, jota vakuus ei kata, siirtyy velkajärjestelyssä tavalliseksi velaksi. Siksi maksuohjelmissa näiden velkojen määrä poikkeaa hieman edellä mainituista alkuperäisistä määristä. Tavallisten velkojen määrä on kohonnut maksuohjelmissa keskimäärin lähes 47 000 euroon. Keskimääräiset vakuusvelat ovat vähentyneet vajaaseen 21 000 euroon ja asuntovakuusvelat 38 000 euroon.

Tavallisten velkojen ja vakuusvelkojen osuus velkojen yhteismäärästä selviää parhaiten keskiarvoista. Niistä voidaan laskea, että vain pari prosenttia kaikista tutkimusaineistoon sisältyvistä veloista on vakuusvelkaa.



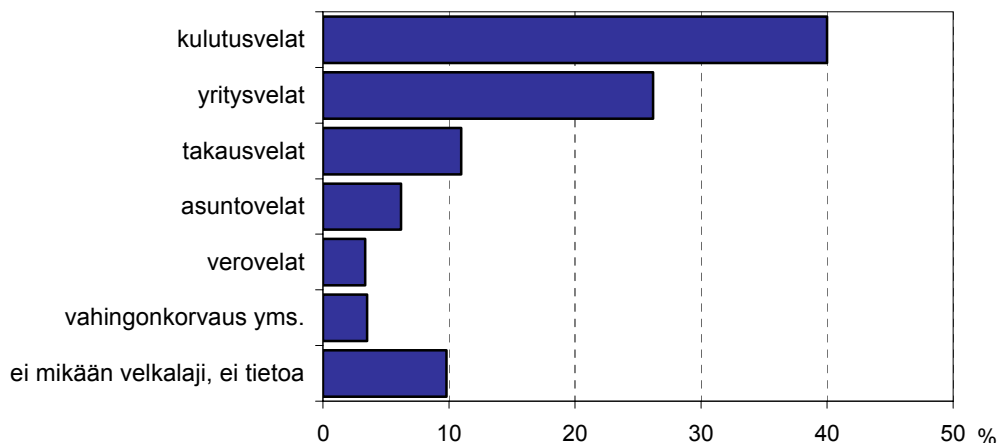
Kuvio 4 Velkojen määrä velallista kohden velkajärjestelyssä, €

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvartiilia ja oikea laita yläkvartiilia.

Velkaantumista voidaan kuvata tarkemmin velkalajeittain. Tarkastelua vaikeuttaa kuitenkin se, että tiedot veloista ovat olleet toisinaan puutteellisia. Velan myöntäjä tai alkuperäinen käyttötarkoitus eivät ole aina selvinneet asiakirjoista.

Velkatietojen puutteet ovat johtuneet muun muassa siitä, että vanhoja saatavia on siirretty perintätoimistoille. Perintätoimisto on mukana lähes 90 prosentissa velkajärjestelyistä. Pankkien osuus jää alle 40 prosenttiin.

Tutkimusaineistossa on kuitenkin jonkin verran tietoa velkojen rakenteesta. Kuvio 5 kuvaa sitä, mitkä velat muodostavat pääosan eli vähintään puolet velkojen yhteismäärästä.



Kuvio 5 Velkajärjestelyn saaneiden velallisten rakenne pääasiallisen velkamuodon mukaan, %

Pääasiallinen velkamuoto tarkoittaa tässä sitä, että yli puolet velkojen rahamäärästä on kyseisen lajin velkaa.

Noin 40 prosentissa velkajärjestelyistä pääosa veloista koostuu kulutusluotoista. Joka neljännes velallisen velat liittyvät enimmäkseen yritystoimintaan. Näiden kahden velkamuodon yhteenlaskettu osuus kohoaa lähes kahteen kolmasosaan tutkituista tapauksista.

Maksettavaksi jääneet takaukset muodostavat pääosan veloista yli kymmenesosassa tapauksista. Asuntovelat kohoavat yli puoleen velkojen yhteismäärästä vain kuudella prosentilla velallisista. Muiden kuin edellä mainittujen velkamuotojen osuus jää tätäkin pienemmäksi. Osassa tapauksista mikään velkalaji ei yksin kata yli puolta veloista tai tietoa ei ole saatu selville.

Kuviosta 5 ei suoraan selviä eri velkamuotojen käytön laajuus. Kulutusvelkojen yleisyyttä ei tiedetä tarkasti. Kuitenkin vakuudettomien tavallisten velkojen esiintymisen perusteella enemmistöllä velallisista on todennäköisesti jotakin kulutusvelkaa. Pelkästään luottokorttivelkaa on joka kolmannella velallisella.

Aikaisemmin tässä tutkimuksessa todettiin, että lähes puolella velallisista on sidoksia yritystoimintaan. Näissä tapauksissa velallisella on yleensä jäljellä yritystoiminnasta johtuvaa velkaa. Verovelat ovat tyypillisesti yritystoimintaan liittyvä velkamuoto. Velallisista 47 prosentilla on verovelkaa.

Alun perin asuntoa varten otettujen velkojen yleisyydestä ei ole tarkkaa tietoa. Aikaisemmin esitettyjen tietojen mukaan noin neljällä prosentilla velallisista oli asunto velan vakuutena velkajärjestelyä hakiessaan. Asuntovelat ovat kuitenkin tätä yleisempiä, mihin viittaa muun muassa kuvion 5 tieto pääasiallisesta velkamuodosta. Velallisella voi olla asuntoa varten otettua velkaa jäljellä, vaikka velan vakuutena ollut asunto olisi jo myyty.

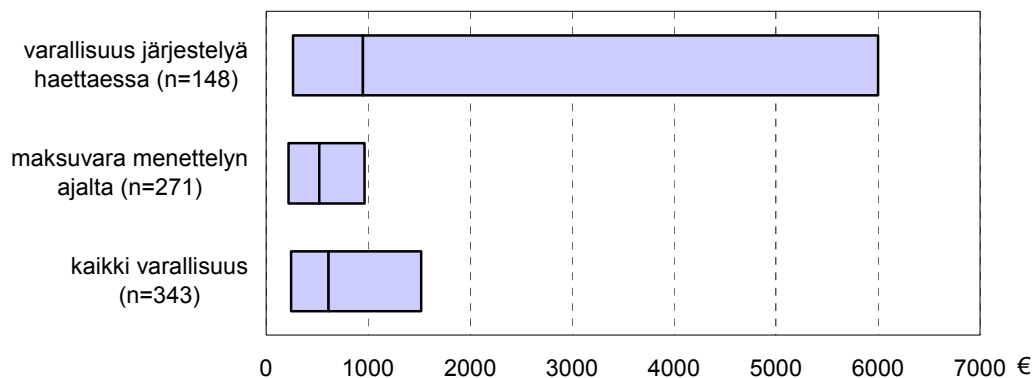
Takausvelkaa on 28 prosentilla velallisista ja keskimäärin runsaat 20 000 euroa. Velkaa toiselle yksityishenkilölle sisältyy lähes joka neljänneen velkajärjestelyyn. Opintolainaa on 12 prosentilla velallisista, samoin elatusapuvetkaa.

3.2 Varallisuus

Velkajärjestelyn saaneilla velallisilla on melko vähän varallisuutta. Kuvio 6 kuvaa varallisuuden määrää velallista kohden. Velkajärjestelyssä huomioon otettavia varallisuuseriä ovat esimerkiksi asunnot ja vapaa-ajan asunnot, autot ja muut kulkuneuvot sekä säästövarat eri muodoissaan.

Ennen menettelyn aloittamista runsaalla neljänneksellä velallisista oli varallisuutta. Sen määrä oli keskimäärin 950 euroa velallista kohden. Omistusasunto, loma-asunto tai muu kiinteistö oli kuudella prosentilla kaikista

velallisista. Tämä osuus vastaa runsasta viidennestä niistä velallisista, joilla oli varallisuutta velkajärjestelyä hakiessaan. Muita varallisuuseriä olivat muun muassa kulkuneuvot, talletukset, pörssiosakkeet ja kuolinpesäosuudet.



Kuvio 6 Varallisuuden arvo velallista kohden velkajärjestelyssä, €

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvartiilia ja oikea laita yläkvartiilia.

Velkajärjestelymenettelyn aikana on kertynyt rahavaroja lähes joka toiselle velalliselle. Niiden määrä on 520 euroa velallista kohden. Nämä rahat kuluvat pääosin selvittäjän palkkioon, mutta toisinaan rahaa jää myös velkojen maksamiseen.

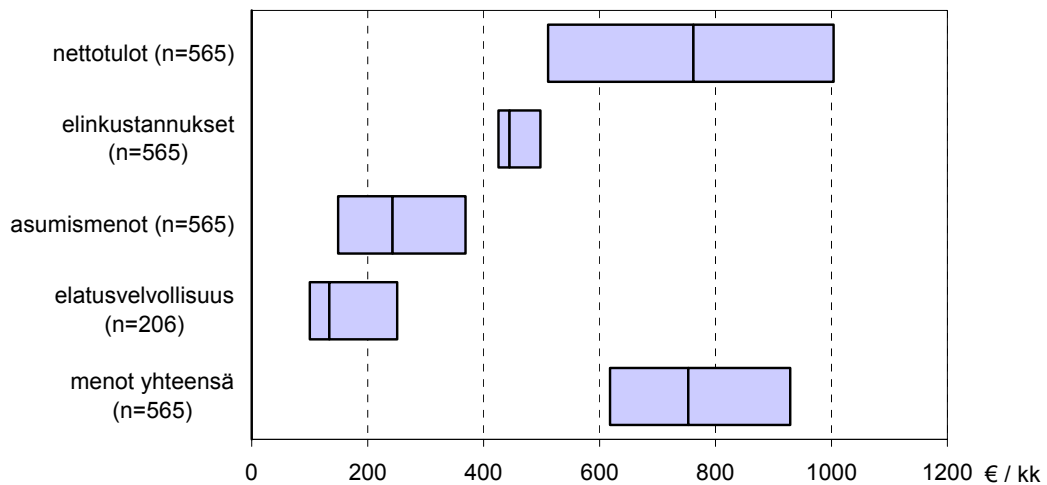
Yhteensä yli 60 prosentilla velallisista on jotakin varallisuutta, kun mukaan lasketaan varallisuus ennen velkajärjestelyn aloittamista ja menettelyn ajalta kertyvä maksuvara. Näin lasketun varallisuuden määrä on keskimäärin 610 euroa. Enimmillään yhdellä velallisella on varallisuutta lähes 128 000 euroa.

Varallisuuden vähäinen määrä voi johtua esimerkiksi siitä, että asuntoja tai muuta omaisuutta on myyty jo ennen velkajärjestelyä. Joka kahdeksas velallinen oli myynyt asuntonsa joskus ennen velkajärjestelyn hakemista. Useimmissa tapauksissa asunto oli myyty vähintään kolme vuotta aikaisemmin.

Muun omaisuuden myymisestä ennen velkajärjestelyä ei ole tietoa. Omaisuuden realisointia sekä sen tuottoa ja vaikutusta maksuohjelmien tulokseen tarkastellaan erikseen tuonnempana.

3.3 Maksukyky

Velkajärjestelyn tarkoituksena on korjata velallisen koko talous- ja velkatilanne yhdellä kertaa. Maksukyvyyn arvioinnissa otetaan huomioon velkojen ja varallisuuden lisäksi myös tulot ja menot. Maksuohjelmassa hyväksyttäviä menoja ovat välttämättömät elinkustannukset, asumismenot ja elatusvelvollisuudesta johtuvat menot. Kuvio 7 kuvaa näitä maksukyvyyn osatekijöitä velkajärjestelyssä.



Kuvio 7 Tulot ja menoerät velallista kohden velkajärjestelyssä, €/kk

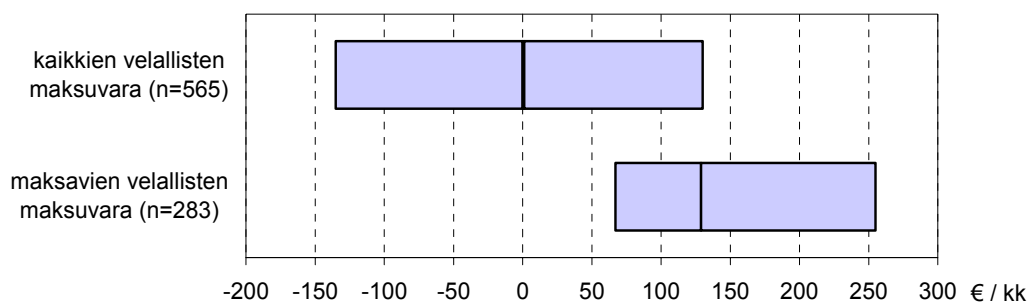
Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvantiilia ja oikea laita yläkvantiilia.

Velallisten nettotulot ovat keskimäärin 760 euroa ja yhteenlasketut menot 750 euroa kuukaudessa. Enimmillään nettotulot ovat lähes 2 800 euroa ja kokonaismenot 3 000 euroa.

Eri menoeristä välttämättömät elinkustannukset ovat keskimäärin 450 euroa ja asumismenot 240 euroa. Elatusvelvollisuudesta johtuvia menoja on 36 prosentilla velallisista. Nämä menot ovat keskimäärin 130 euroa kuukaudessa.

Eräät harkinnanvaraiset menoerät voivat lisätä velkajärjestelyssä hyväksyttävien elinkustannusten määrää. Niitä ovat esimerkiksi tavanomaista suuremmat terveydenhoitomenot. Maksuohjelmaan sisältyy ylimääräisiä terveydenhoitomenoja 46 prosentilla velallisista.

Maksuvara kuviossa 8 kuvaa sitä rahamäärää, jolla velallinen kykenee kuukausittain maksamaan velkojaan. Maksuvara lasketaan vähentämällä nettotuloista kaikki velkajärjestelyssä hyväksyttävät menoerät. Laskelman tulos voi olla myös negatiivinen.



Kuvio 8 Maksuvara velallista kohden velkajärjestelyssä, €/kk

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvartiilia ja oikea laita yläkvartiilia.

Velalliset jakaantuvat puoliksi niihin, joilla on maksuvaraa ja joilla sitä ei ole. Toisin sanoen näiden tietojen perusteella joka toinen velallinen saa niin sanotun nollaohjelman. Kaikkien velallisten maksuvaran mediaaniarvo on vain yksi euro.

Velallisen maksuvara on enimmillään 1 100 euroa. Vähimmillään sen määrä on 1 700 euroa miinuksella. Joka neljännen velallisen maksuvara on vähintään 130 euroa negatiivinen. Yhtä suurella osalla se on ainakin saman verran positiivinen. Niillä velallisilla, joilla on maksuvaraa, sen määrä ko-hoaa keskimäärin 130 euroon.

Nämä tiedot kuvaavat maksuvaraa maksuohjelman alussa. Maksuvara voi kuitenkin muuttua ohjelman aikana. Tämä vaikuttaa maksuohjelmien tulokseen ja nollaohjelmien lopulliseen määrään. Velkojen maksamista velkajärjestelyssä tarkastellaan erikseen tuonnempana.

4 Maksuohjelmien sisältö

4.1 Perustietoja maksuohjelmista

Velkajärjestelyhakemusta käsitellessään tuomioistuin voi joko aloittaa tai hylätä velkajärjestelyn. Menettelyn aloittaminen käynnistää maksuohjelmaehdotuksen valmistelun. Maksuohjelmaehdotuksen saatuaan tuomioistuin voi joko hylätä tai vahvistaa ohjelman.

Kuvio 9 sisältää joitakin perustietoja velkajärjestelyn maksuohjelmista. Ne koskevat ohjelmien valmistelua, kestoja ja jatkamista sekä maksukyvyyn muutoksia ja velallisen asumisen järjestelyä. Lisäksi kuviossa on tieto velkajärjestelyasian käsittelyajasta käräjäoikeudessa.

Asianajajat tai muut lakimiehet valmistelevat yli neljä viidesosaa maksuohjelmaehdotuksista. He toimivat tuomioistuinten määrääminä selvittäjinä velkajärjestelyasioissa. Maksuohjelmista 13 prosenttia on talous- ja velkaneuvojien laatimia. Muiden maksuohjelman valmistelijoiden osuus jää vähäiseksi.

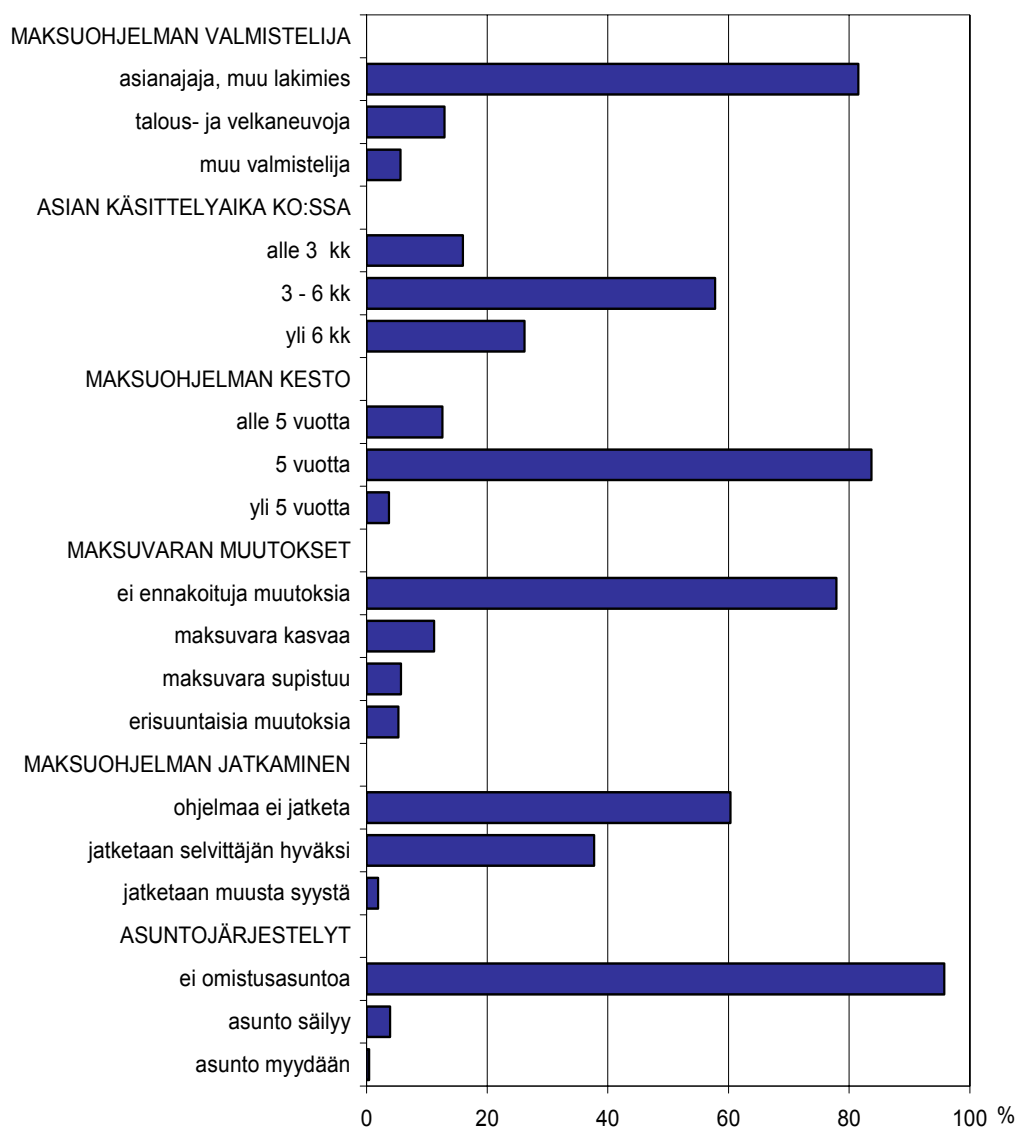
Tutkimusaineistoon ei ole tallennettu tietoa siitä, kuinka kauan maksuohjelmien valmistelu kestää. Sitä vastoin aineistosta selviää menettelyn kesto asian vireille tulosta käräjäoikeudessa maksuohjelman vahvistamiseen. Näin laskettu asian käsittelyaika on ollut keskimäärin lähes viisi kuukautta. Joka neljännessä tapauksessa se on ylittänyt puoli vuotta. Käsittelyaika vaihtelee tutkituissa tapauksissa vajaasta kahdesta viikosta lähes kolmeen ja puoleen vuoteen.

Tavallisten velkojen maksuohjelmat kestävät keskimäärin viisi vuotta. Kaksi kolmasosaa maksuohjelmista on tasan viiden vuoden mittaisia. Yli neljä viidesosaa ohjelmista kestää joko tasan tai vähän yli viisi vuotta. Tähän sisältyvät ne ohjelmat, joissa velallinen maksaa maksuvarallaan selvittäjän palkkiota korkeintaan neljä kuukautta yli viiden vuoden⁷.

Maksuohjelmista 13 prosenttia kestää alle viisi vuotta. Lain muutoksella vuonna 2003 pyrittiin parantamaan velallisten mahdollisuuksia saada viittä vuotta lyhyempi ohjelma. Pitkät maksuohjelmat ovat harvinaisen poikkeus, mikä johtuu vakuusvelkasuhteiden vähäisyydestä.

Yleensä velallisen tilanteen arvioidaan säilyvän muuttumattomana koko maksuohjelman ajan. Ohjelmaa laadittaessa on tiedossa muutoksia yli viidennekkseen tapauksista. Ennakoiduista muutoksista yleisin on se, että maksuvara lisääntyisi ohjelman aikana. Maksuvara heikkenisi vain muutamalta prosentilta velallisista.

⁷ Kuviossa 9 nämä maksuohjelmat sisältyvät viiden vuoden ohjelmien luokkaan.



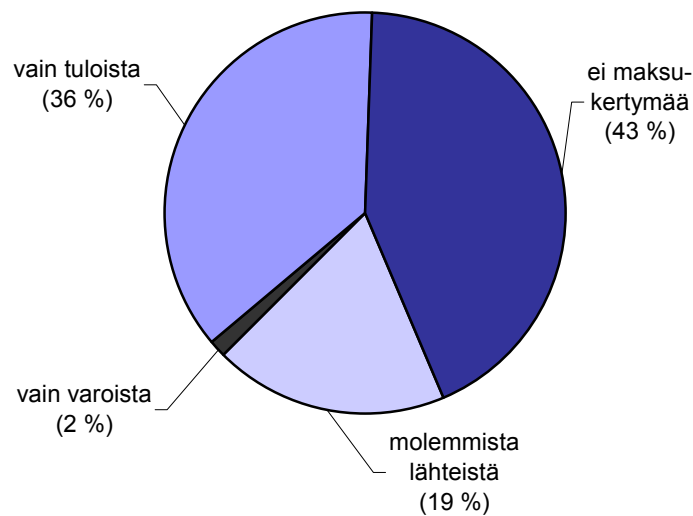
Kuvio 9 Velkajärjestelyn saaneiden velallisten rakenne maksuohjelmia kuvaavien tietojen mukaan, %

Maksuohjelmaa on mahdollista jatkaa joko selvittäjän palkkion maksamiseksi tai yksityisvelkojan hyväksi. Noin 60 prosentissa tapauksista maksuohjelmaa ei jatketa. Tämä johtunee yleensä maksuvaran puuttumisesta. Jos ohjelmaa jatketaan, se tapahtuu lähes poikkeuksetta selvittäjän palkkion maksamiseksi.

Maksuohjelmassa ratkaistaan melko harvoin velallisen omistusasunnon kohtalo. Noin neljällä prosentilla velallisista oli velkajärjestelyä hakiessaan omistusasunto omassa käytössään. Paria poikkeusta lukuun ottamatta asunto säilyy velallisen omistuksessa. Omistusasuntojen vähäinen määrä velkajärjestelyssä johtuu siitä, että monen velallisen asunto on myyty jo ennen järjestelyn hakemista.

4.2 Maksuohjelmien tulos

Maksuohjelmien tulosta voidaan tarkastella esittelemällä ensin sitä, kuinka suuri osa velallisista maksaa velkojaan ja mistä lähteistä he saavat siihen rahaa. Tämä selviää kuvioista 10, jossa on otettu huomioon tavallisten velkojen maksuohjelmat, vakuusvelkaohjelmat ja varallisuuden realisointituotot.

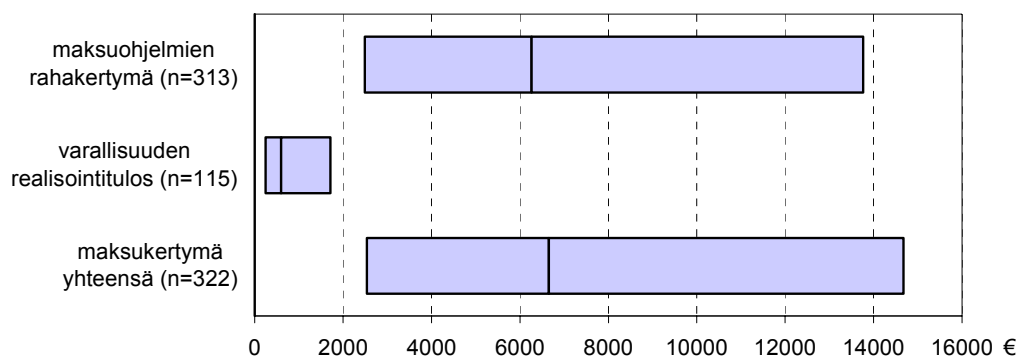


Kuvio 10 Velkajärjestelyn saaneiden velallisten rakenne maksukertymän lähteen mukaan, %

Kaikkiaan 57 prosenttia velallisista saa maksettua velkojaan joko tuloillaan tai varallisuuden realisointituotoilla. Tulot ovat maksukertymän lähteenä lähes aina, kun velallinen kykenee maksamaan velkojaan. Varallisuuden realisointituotot ovat selvästi harvinaisempia. Pelkästään varallisuudesta kertyy rahaa velkojen maksamiseen vain poikkeustapauksissa.

Tässä tarkastelussa velkojaan maksavien velallisten osuus kohoaa suuremmaksi kuin edellä velallisten maksuvaran perusteella. Asiaan vaikuttavat varallisuuden realisointituotot ja maksuvaran muutokset ohjelman aikana.

Maksuohjelmien tulosta voidaan arvioida tarkemmin kuvaamalla eri lähteistä velkojen maksamiseen kertyvää rahamäärä. Kuvioista 11 näkyvät maksuohjelmien aikana velallisen tuloista kertyvä rahamäärä, varallisuuden realisointitulot ja niiden yhteenlaskettu määrä.



Kuvio 11 Velkajärjestelyssä kertyvä rahamäärä velkojaan maksavaa velallista kohden, €

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvartiilia ja oikea laita yläkvartiilia.

Maksuohjelmien rahakertymässä ovat mukana tapaukset, joissa velallisen tuloista on kertynyt rahaa velkojen maksamiseen. Tämä määrä on ollut keskimäärin lähes 6 300 euroa.

Omaisuuksien realisointitulot on laskettu niistä tapauksista, joissa omaisuuden myymisestä on kertynyt rahaa velkojen maksamiseen. Realisointitulo on ollut keskimäärin 600 euroa.

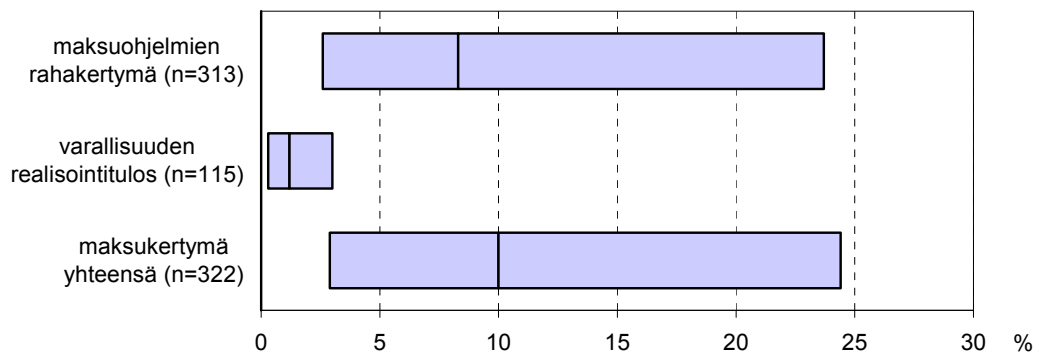
Maksukertymä yhteensä kuvaa niitä tapauksia, joissa velkojen maksamiseen on kertynyt rahaa tuloista, varallisuudesta tai näistä molemmista. Maksukertymän yhteismäärä kohoaa keskimäärin lähes 6 700 euroon.

Kuvion 11 tietoja on mahdollista kuvata myös koko tutkimusaineistossa. Silloin otetaan mukaan myös ne tapaukset, joissa ei kerry lainkaan rahaa velkojen maksamiseen. Näin laskien maksuohjelmien rahakertymän mediaaniarvo alenee 610 euroon ja velkajärjestelyn kokonaistulos 950 euroon. Varallisuuden realisointituloon mediaani jää nolnaan.

Maksuohjelmien tulosta voidaan arvioida toisesta näkökulmasta vertaamalla maksettavaa rahamäärää velkojen yhteismäärään. Kuviossa 12 on suhteutettu maksuohjelmien tulokertymä, realisointitulo ja näiden yhteenlaskettu määrä velkojen yhteismäärään.

Ne velalliset, joilla on tuloja velkojensa maksamiseen, saavat maksettua tuloillaan keskimäärin kahdeksan prosenttia velkojensa yhteismäärästä. Puolestaan ne, joille kertyy rahaa varallisuuden realisoinnista, saavat näillä varoillaan maksettua keskimäärin yhden prosentin veloistaan. Yhteenlaskettu kokonaiskertymä velkojaan maksavilla velallisilla on 10 prosenttia veloista.

Kun maksukertymät lasketaan koko tutkimusaineistosta, maksettava osa veloista vähenee lähes olemattomiin. Näin arvioiden velalliset saavat maksettua vain yhden prosentin veloistaan.



Kuvio 12 Velkajärjestelyssä velkojaan maksavalta velalliselta kertyvän rahamäärän osuus velkojen yhteismäärästä, %

Poikkiviiva kuvion jokaisen palkin sisällä kuvaa mediaania, vasen laita alakvantiilia ja oikea laita yläkvantiilia.

Velkajärjestelyjen tulosta voidaan kuvata myös tarkastelemalla kaikkien velallisten yhteenlasketun maksukertymän osuutta velkojen yhteismäärästä. Näin laskien velkajärjestelyssä maksetaan nelisen prosenttia velkasummasta. Tästä määrästä valtaosa kertyy velallisen tuloista maksuohjelman aikana.

Laskentatavasta riippumatta velkajärjestelyssä valtaosa veloista annetaan anteeksi. Maksettava osa veloista saattaa olla käytännössä hieman suurempi kuin edellä on esitetty. Tämä johtuu siitä, että velat on merkitty tutkimusaineistoon täysimääräisesti ja puolisoitten varat on ositettu.

5 Muutoksia 1990-luvulta 2000-luvulle

Vielä 1990-luvulla talouslama vaikutti olennaisesti velkajärjestelyä hakeneiden velallisten asemaan ja maksuohjelmien sisältöön. Miten velkajärjestelyt ovat muuttuneet 1990-luvulta 2000-luvulle?

Seuraavaksi verrataan pääpiirteittäin velkajärjestelyn saaneiden velallisten tilannetta ja maksuohjelmia vuosina 1997 ja 2005⁸. Eri ajankohtina kootut tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta niiden avulla on kuitenkin mahdollista luonnehtia tärkeimpiä muutossuuntia.

Velallisten tausta on muuttunut useammalla tavalla. Miesten osuus on hieman lisääntynyt ja naisten osuus on vähentynyt. Velallisten keski-ikä on kohonnut muutamalla vuodella. Yksinasuvien osuus on kasvanut selvästi ja parisuhteessa elävien osuus on supistunut. Yhä useampi velallinen on saanut vain peruskoulutuksen.

Muutokset pääasiallisessa toiminnassa ovat suuria. Palkansaajia on velallisten joukossa entistä vähemmän, kun taas työttömiä ja eläkeläisiä on aikaisempaa enemmän. Työttömien osuuden kasvu on hieman yllättävää, koska väestön työttömyysaste on alentunut jatkuvasti.

Henkilön itsensä aikaisemmin harjoittama yritystoiminta on jokseenkin yhtä yleistä kuin vuonna 1997. Sitä vastoin muut sidokset yritystoimintaan ovat vähentyneet. Kaiken kaikkiaan velallisilla on nykyisin aikaisempaa vähemmän sidoksia yritystoimintaan.

Velkojen rahamäärä velallista kohden on reaalisesti lähes puolittunut vuodesta 1997 vuoteen 2005. Sitä vastoin velkasuhteiden lukumäärä on lisääntynyt. Näin ollen yksittäisten saatavien rahamäärä on vähentynyt. Nämä velkaantumisen muutokset voivat viitata sekavien kulutusvelkasuhteiden lisääntymiseen.

Velkojen rakenne on muuttunut siten, että vakuudettomat tavalliset velat muodostavat yhä suuremman osan veloista. Vakuusvelkasuhteet ovat vähentyneet kuten myös vakuusvelkojen rahamäärä. Takausvelallisten osuus on puolittunut vuodesta 1997. Takausvelkojen rahamäärä on vähentynyt vieläkin enemmän.

Velkaantumista kuvaavat myös tiedot siitä, mitkä velat muodostavat pääosan velkojen yhteismäärästä. Näin arvioiden kulutusvelkojen painoarvo on lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1997. Takausvelkojen ja asuntovel-

⁸ Vertailutiedot vuodelta 1997 perustuvat pääosin julkaisuun Muttilainen & Tala 1998. Tietoja velkaantumisesta ja velkojista on koottu myös raportista Muttilainen 1997. Velkaongelmiaan muulla tavalla kuin velkajärjestelyn avulla selvitelleistä velallisista ja heidän taloudestaan on raportoitu tietoja 2000-luvulla muun muassa tutkimuksissa Muttilainen & Valkama 2002 ja Valkama 2004.

kojen osuus on vähentynyt. Yritysvelat ovat jokseenkin yhtä usein pääasiallinen velkamuoto kuin vuonna 1997.

Eri velkojien osuudet velkajärjestelyissä ovat niin ikään muuttuneet. Perintätoimistot ovat mukana selvästi useammin kuin 1990-luvulla. Pankkien osuus on puolestaan supistunut. Muutos voi johtua vanhojen saatavien perinnän ulkoistamisesta.

Varallisuudella on entistä vähemmän merkitystä velkajärjestelyissä. Jotakin varallisuutta velkajärjestelyä hakiessaan omistaneita on enää vähän yli puolet vuoden 1997 osuudesta. Varallisuuden arvo ilman maksuvarakertymää menettelyn ajalta on alentunut kymmenesosaan. Asunnonomistajien osuus on vähentynyt viidennekseen vuodesta 1997.

Velkajärjestelyn saaneilla velallisilla oli vuonna 2005 reaalisesti viidenneksen pienemmät nettotulot kuin vuonna 1997. Myös menot ovat hieman pienentyneet. Elatusavun maksajien määrä on lisääntynyt.

Velallisilta jää nykyisin entistä vähemmän tuloja velkojen maksamiseen. Maksuvaran mediaaniarvo koko tutkimusaineistossa on nykyisin vain murto-osa siitä, mitä se oli vuonna 1997. Tämä on johtunut nollaohjelmien osuuden lisääntymisestä. Velkojaan maksavien velallisten maksuvara on lisääntynyt vähän.

Työnjako velkajärjestelyasioiden valmistelussa on selkiytynyt. Entistä suurempi osa velkajärjestelyhakemuksista valmistellaan velkaneuvonnassa. Maksuohjelmien valmistelussa puolestaan asianajajien ja muiden lakimiesten osuus on hieman lisääntynyt.

Tavallisten velkojen maksuohjelmien keskimääräinen kesto on pysynyt ennallaan viitenä vuotena. Tätä lyhyempien ohjelmien määrä on kuitenkin yli kaksinkertaistunut vuodesta 1997. Pitkien maksuohjelmien osuus on supistunut.

Velallisen tuloista tai varallisuuden realisoinnista velkojen maksamiseen kertyvä rahasumma ja sen osuus velkojen yhteismäärästä ovat pienentyneet selvästi vuodesta 1997. Velkojaan maksamattomien velallisten osuus on lähes kaksinkertaistunut.

6 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu velkajärjestelyn saaneiden velallisten taustaa, taloutta ja maksuohjelmia. Aineistona ovat käräjäoikeuksista kootut 565 tapausta vuoden 2005 lopulta (Liite 1). Raportoitavat tiedot perustuvat velkajärjestelyhakemuksiin ja maksuohjelmiin.

Yhteenvetoa

Velkajärjestelyjen tausta. Niukka enemmistö velkajärjestelyn saaneista velallisista on miehiä. Velallisten keski-ikä on 49 vuotta. Yli puolet velallisista asuu yksin.

Useampi kuin joka toinen velallinen on saanut vain perusasteen koulutuksen. Velkajärjestelyä hakiessaan velallisista kolmannes oli töissä ja kaksi kolmesta oli työelämän ulkopuolella. Työttömien osuus oli lähes 30 prosenttia.

Aikuisväestöön verrattuna velkajärjestelyssä on runsaasti keski-ikäisiä, yksinasuvia ja yksinhuoltajia, heikosti koulutettuja ja työttömiä. Nuoret ja iäkkäät, parisuhteessa elävät henkilöt, hyvin koulutetut ja palkansaajat ovat aliedustettuina velkajärjestelyssä.

Velkajärjestelyä edeltäneet sovintoneuvottelut ovat päättyneet useimmiten niin, että sovintoa ei ole edes yritetty velallisen heikon maksukyvyn takia. Velkajärjestelyhakemuksen valmistelea valtaosassa tapauksista talous- ja velkaneuvoja.

Velalliset ilmoittavat velkajärjestelyn hakemisen syyksi useimmiten sekä yllättäviä elämäntilanteen muutoksia että muita perusteita. Velkajärjestelyn ensisijaisista hakusyistä yleisin on epäonnistunut yritystoiminta. Myös työhön tai sairauksiin liittyvät syyt ovat tavallisia.

Velallisista 45 prosentilla on sidoksia yritystoimintaan ja 41 prosenttia on toiminut joskus itse yrittäjänä. Näin ollen yli puolella velallisista ei ole mitään kytkentöjä yritystoimintaan tai siitä johtuviin velkoihin.

Velallisten taloudellinen tilanne. Velkajärjestelyssä velallisilla on keskimäärin 47 000 euroa velkaa ja 12 velkasuhdetta. Kaikilla velallisilla on vakuudetonta tavallista velkaa. Kulutusvelat muodostavat yleisimmin ja yritysvelat seuraavaksi useimmin pääosan veloista.

Pieni vähemmistö velallisista on antanut omaisuuttaan velan vakuudeksi. Asunto on velan vakuutena vain neljällä prosentilla velallisista.

Ennen velkajärjestelyn aloittamista noin neljänneksellä velallisista oli jotakin varallisuutta. Varallisuuden arvo on keskimäärin 950 euroa.

Velallisten nettotulot ovat keskimäärin 760 euroa ja kokonaismenot 750 euroa kuukaudessa. Kun tuloista vähennetään kaikki menoerät, puolelta velallisista ei jää lainkaan rahaa maksaa velkojaan. Velkojaan maksavien velallisten maksuvara on keskimäärin 130 euroa kuukaudessa.

Maksuohjelmien sisältö. Velkajärjestelyasian käsittely käräjäoikeudessa vireille tulosta maksuohjelman vahvistamiseen kestää keskimäärin viisi kuukautta. Maksuohjelmaehdotuksen valmistelee yleensä asianajaja tai muu lakimies, jonka käräjäoikeus on määrännyt selvittäjäksi.

Tavallisten velkojen maksuohjelma kestää useimmiten noin viisi vuotta. Joka kahdeksas ohjelma on vahvistettu alle viideksi vuodeksi. Velallisen taloudellisen tilanteen ennakoidaan säilyvän yleensä samana koko maksuohjelman ajan. Joka viidenteen ohjelmaan on tiedossa muutoksia.

Velallisista 57 prosenttia kykenee maksamaan velkojaan joko tuloillaan tai varallisuuden realisointituotoilla. Velkojaan maksavaa velallista kohden maksukertymä on keskimäärin lähes 6 700 euroa tai 10 prosenttia veloista. Kaikki velalliset mukaan lukien vastaavat luvut ovat 950 euroa ja yksi prosenti.

Tulot ovat yleisempi tapa maksaa velkoja kuin varallisuuden realisoinnista kertyvät varat. Esimerkiksi asunnon myyminen velkajärjestelyssä on poikkeuksellista. Vain muutamalla prosentilla velallisista on ollut omistusasunto järjestelyä hakiessaan ja vain pari asuntoa on realisoitu.

Muutosuuntia 1990-luvulta 2000-luvulle. Velallisten tilanne ja maksuohjelmat ovat muuttuneet monin tavoin 1990-luvulta 2000-luvulle. Velallisten taustassa kiinnittää huomiota yksinasuvien sekä työelämän ulkopuolisten ryhmien osuuden kasvu. Lisäksi sidokset yritystoimintaan ovat vähentyneet.

Velkojen rahamäärä on vähentynyt, mutta velkasuhteiden lukumäärä on lisääntynyt. Velkojen rakenne on muuttunut siten, että tavallisten vakuudettomien velkojen merkitys on korostunut vakuusvelkojen kustannuksella. Kulutusvelat muodostavat entistä useammin pääosan veloista. Takausvelkasuhteet ovat vähentyneet. Velkojista perintätoimistot ovat yhä useammin mukana velkajärjestelyissä.

Velallisten maksukyky on heikentynyt. Velkojaan maksavien velallisten osuus on vähentynyt ja entistä pienempi osa veloista tulee maksettua. Yhä useampi velallinen ei maksa lainkaan velkojaan. Maksukykyä ovat heikentäneet sekä tulojen että varallisuuden väheneminen.

Pohdintaa

Velkajärjestelyn saaneista velallisista erottuu monia piirteitä, joita on totuttu liittämään eri tavoin syrjäytyneisiin henkilöihin. Velallisten joukossa on runsaasti esimerkiksi yksinasuvia, vähän koulutettuja ja työelämän ulkopuolella olevia henkilöitä.

Näiden ryhmien osuus velallisista on lisääntynyt 1990-luvulta 2000-luvulle. Näin on käynyt siitäkin huolimatta, että kansantalouden tila ja työllisyys ovat kehittyneet suotuisasti.

Lama ajoi velkajärjestelyn hakijoiksi myös keskiluokkaa ja hyväosaaisia. Nykyisin taloudellisesti hyvinä aikoina velkajärjestely kohdistuu yhä selvemmin taloudellisesti huono-osaisiin väestöryhmiin.

Esimerkiksi lamavuosina asuntomarkkinat eivät toimineet niin hyvin kuin nykyisin. Silloin velkajärjestelyyn joutui sellaisia velallisia, joiden velkaongelmat olisi voitu ratkaista muulla tavalla tavanomaisissa taloudellisissa oloissa.

Velkajärjestelyissä velallisilla on entistä vähemmän velkaa ja enemmän velkasuhteita. Velkojen perusteena on yhä useammin kulutuksen rahoittaminen. Vielä 1990-luvulla kulutusvelat jäivät suurten yritys-, takaus- ja asuntovelkojen varjoon. Velkajärjestelyt kasaantuvat nykyisin kahteen laajaan velallisryhmään, joiden ongelmat liittyvät enimmäkseen joko kulutusluottoihin tai yritysvelkoihin.

Velkajärjestelyn saaneilla velallisilla on heikko maksukyky. Yli puolet velallisista kykenee maksamaan velkojaan, mutta vain pieni osa veloista tulee maksettua. Maksukyky on heikentynyt 1990-luvulta 2000-luvulle.

Asiaa voidaan tulkita useammalla tavalla. Ensinnäkin se voi johtua velallisten rakenteen muuttumisesta. Esimerkiksi työelämän ulkopuolisiin ryhmiin kuuluvien henkilöiden osuuden lisääntyminen velkajärjestelyssä on heikentänyt velallisten keskimääräistä maksukykyä.

Toisaalta heikko maksukyky ja maksuohjelmien vähäinen maksukertymä voivat merkitä sitä, että velkajärjestely toimii tarkoituksensa mukaisesti viimesijaisena ratkaisukeinona velkaongelmiin. Toisin sanoen se palvelee ennen muuta vaikeimmassa asemassa olevia velallisia. Paremmassa taloudellisessa asemassa olevat velalliset kykenevät ratkaisemaan ongelmansa tehokkaammin muun muassa myymällä omaisuuttaan tai neuvottelemalla velkojien kanssa.

Tätä havaintoa tukevat myös tiedot siitä, että vakavien velkaongelmien järjestelyssä päädytään entistä useammin sovintoratkaisuun. Vielä 1990-luvulla velkajärjestelyjä oli moninkertainen määrä verrattuna niitä muistuttaviin sovintoratkaisuihin. Vuonna 2005 velkaneuvojat laativat suurin piir-

tein yhtä paljon velkajärjestelyhakemuksia käräjäoikeuksiin kuin esityksiä sovintoratkaisuksi velkojille.⁹

Viiden vuoden maksuohjelmaa on totuttu pitämään eräänlaisena standardina suomalaisessa velkajärjestelyssä. Kuitenkin niin sanotut nollaohjelmat ja alle viiden vuoden maksuohjelmat ovat yleistyneet 2000-luvulla. Siksi yhä pienempi osa velallisista todella maksaa velkojaan vähintään viisi vuotta.

Nollaohjelmat kestävät kuitenkin tavanomaiset viisi vuotta. Tämä johtuu siitä, että velallisen maksukyky voi parantua esimerkiksi työllistymisen tai muun vastaavan muutoksen takia. Osa näistä rahavaroista on tilitettävä lisäsuorituksina velkojille ja osa jää velalliselle. Velalliselle jäävää osuutta on juuri lisätty velkajärjestelylakia tarkistettaessa (1088/2006).

Etenkin nollaohjelman saaneiden velallisten joukossa voidaan arvioida olevan vaikeasti syrjäytyneitä henkilöitä, joiden maksukykyyn paraneminen on hyvin epätodennäköistä. Tällaisia velallisia on luonnollisesti myös velkajärjestelyn ulkopuolella.

Valtion ja pankkien velkasovinto-ohjelmassa vuosina 2002–2004 vaikeimmassa asemassa olleita velallisia autettiin suoraviivaisessa kevennetyssä menettelyssä¹⁰. Menettely oli tarkoitettu pitkäaikaistyöttömille, toimeentulotukiasiakkaille ja pientä eläkettä saaville henkilöille. Velallisella ei saanut olla varallisuutta tai maksuvaraa velkojen maksamiseen. Kevennetty velkasovinto johti veloista vapautumiseen Kelan tai sosiaaliviranomaisen todistuksella ilman maksuohjelmaa.

Velkajärjestelylakia on juuri tarkistettu, eikä lain muuttamiseen ole ajankohtaista tarvetta. Pidemmällä aikavälillä voisi olla perusteltua pohtia, pitäisikö vaikeimmin syrjäytyneitä velallisia auttaa esimerkiksi tarkoin kohdennetun ”kevennetyn menettelyn” avulla. Olisiko järjestelmä toteutettavissa vaarantamatta suuremmin velkojien etuja tai velallisten yhdenvertaisuutta?

⁹ Muttilainen 2002; Velkajärjestelytilastot 1993–2006; Talous- ja velkaneuvonta 2001–2005.

¹⁰ Ks. tarkemmin OM 2005:5.

Lähteet

- Asukasluvut, kaupungit ja muut kunnat suuruusjärjestyksessä 2005. Tilastokeskuksen tietoja (www.kunnat.net).
- Mutttilainen, V. 1997. Velkajärjestely ja velkojat. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 149.
- Mutttilainen, V. 2002. Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 189.
- Mutttilainen, V. & Tala, J. 1998. Kuka vapautuu veloistaan. Velkajärjestelyn maksuohjelmat ja vuoden 1997 lakimuutos. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 155.
- Mutttilainen, V. & Valkama, E. 2002. Takuulla onnistuu. Takuu-Säätiön takaustoiminta velkojen järjestelykeinona vuosina 1991–2001. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 187.
- OM 2005:5. Vapaaehtoinen velkasovinto-ohjelma. Helsinki: Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2005:5.
- Palkansaajat ja yrittäjät 2005. Tilastokeskus.
- Perhetilastot 2005. Tietoja perheväestöstä ja perheisiin kuulumattomasta väestöstä. Tilastokeskus.
- Talous- ja velkaneuvonta 2001–2005. Tietoja talous- ja velkaneuvontatoimistojen toiminnasta eri vuosilta. Kuluttajavirasto.
- Työvoima ja työvoimaan kuulumaton väestö 2005. Tilastokeskus.
- Valkama, E. 2004. Velkaneuvonta 2000-luvun alussa. Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastotietojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisuja 208.
- Velkajärjestelytilastot 1993–2006. Tuomioistuinten asianhallintajärjestelmän tietoja velkajärjestelyn asiämääristä. Tilastokeskus.
- Väestö 1-vuotiskäryhmittäin sukupuolen ja siviilisäädyn mukaan 2005. Tilastokeskus.
- Väestö iän (1 v) ja sukupuolen mukaan alueittain 2005. Tilastokeskus.
- Väestö koulutusasteen mukaan 2005. Tilastokeskus.